

ION TORNEA

Este oare posibilă o reindustrializare a R. Moldova?

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

Promo - LEX

Promovarea democrației și a drepturilor omului

Organizația Obștească Promo-LEX este un ONG public, ce urmărește principiile democrației participative, monitorizează și identifică cazurile de încălcare a drepturilor omului în Moldova, Promo-LEX este una dintre cele mai importante organizații de monitorizare a reformelor judiciare și conduce astăzi platforma ONG-urilor din Moldova ale Forumului Parteneriatului Estic. Web: www.promolex.md

Congresul autorităților locale și regionale din Moldova (CALM) este cea mai mare și cea mai reprezentativă asociație a autorităților locale și regionale din țara noastră. Acesta oferă consultanță juridică, fiscală, și tehnică în scopul susținerii autonomiei fiscale locale și a descentralizării. CALM reprezintă 700 de autorități publice locale, în calitate de membri cu drepturi depline din cele 898 existente în Moldova. Web: www.calm.md

Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorului acestui Studiu trebuie să conțină referință la IDIS „Viitorul”.

Pentru mai multe informații asupra acestei publicații ori asupra abonamentului de recepționare a publicațiilor editate de către IDIS, vă rugăm să contactați Coordonatorul Relații Publice al IDIS „Viitorul”.

PERSOANA DE CONTACT:

Diana Lungu – diana.lungu@viitorul.org.

ADRESA DE CONTACT:

Chișinău, Iacob Hîncu 10/1, 2004, Republica Moldova

Telefon: (373-22) 21 09 32

Fax: (373-22) 24 57 14

www.viitorul.org

Această publicație este realizată de IDIS “Viitorul” cu suportul Fundației EstEuropene, din resursele acordate de Guvernul Suediei și de Ministerul Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA. Opiniile exprimate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Fundației EstEuropene, Guvernului Suediei, sau al Ministerului Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA.

Cuprins

Sumar executiv	4
1.1. Dezindustrializarea în Moldova din punct de vedere al teoriei economice	5
1.2. Evoluția și structura industriei în R. Moldova	6
1.3. Contextul actual de politici pentru dezvoltarea industriei	8
1.4. Experiența internațională în materie de re-industrializare	9
1.5. Politici industriale pe plan internațional	11
1.6. Concluzii și recomandări pentru R. Moldova	14
Bibliografie	16

Sumar executiv

Odată cu destrămarea URSS, sectorul industrial al R. Moldova a intrat într-un proces de dezindustrializare profund, însoțit de reducerea drastică a numărului angajaților din sector și a importanței acestuia pentru economia țării. Deși, fenomenul respectiv a fost caracteristic tuturor țărilor din spațiul est-european, amplitudinea și durata acestuia în Moldova au fost mult mai mari, din cauza pierderii unor capacități industriale mari, dar și din lipsa unor soluții și politici adecvate de răspuns, practic pe întreaga durată a perioade de la acel moment și până în prezent. În același timp, teoria economică și practica internațională din ultimele decenii demonstrează că industrializarea este singurul mecanism sustenabil de creștere economică pentru economiile emergente. Deși, aparent, procesul de dezindustrializare în Moldova a luat sfârșit către mijlocul anilor 2000, deja pe parcursul a 10 ani industria este incapabilă să depășească nivelul la care s-a oprit în urma căderii și să declanșeze un proces de creștere sustenabilă. Este evident că, lăsată în voia „forțelor pieței”, ca până acum, fără măsuri și politici pro-active de suport, aceasta nu va putea declanșa procesul de re-industrializare. Această constatare este confirmată de eșecul Strategiei de dezvoltare a industriei din ultimii 10 ani de a-și atinge obiectivele. Cauzele acestui eșec rezidă, în mare parte, în lipsa unor acțiuni, programe și măsuri concrete de intervenție pentru susținerea dezvoltării industriei.

Practica internațională oferă exemple de țări care în condiții similare au reușit să realizeze cu succes programe de industrializare. Acestea s-au bazat mai ales pe atragerea investițiilor străine directe (ISD), dar și pe politici și strategii eficiente și coerente de susținere a dezvoltării industriale. Noile abordări cu privire la industrializare, în special cele promovate de UE, se bazează pe constatarea că politicile de industrializare sunt eficiente doar în combinația dintre intervențiile ”orizontale” care abordează mediul de afaceri și cele ”verticale”, care definesc instrumentele și mecanismele practice ale politicii industriale. Noile politici industriale adoptate din ce în ce mai mult pe plan internațional, pun mai puțin accent pe măsurile de suport al produselor și se concentrează tot mai mult pe suportul pentru tehnologii și abilități, parteneriate și dialog public-privat, rolul guvernului ca facilitator și coordonator. Printre măsurile concrete se numără: îmbunătățirea mediului de afaceri; susținerea sectoarelor și companiilor prioritare; dezvoltarea unor noi sectoare; stimularea tehnologiilor și inovațiilor; perfecționarea achizițiilor publice; încurajarea firmelor noi; promovarea ISD, a transferului de tehnologii și inovații; suport pentru dezvoltare clusterelor; politici, agenții, administrație publică și autorități regionale eficiente; dezvoltarea abilităților; instrumente financiare noi; dezvoltarea infrastructurii; măsuri de remediere în urma evaluării politicilor.

Acestea reprezintă referințe utile și experiențe de urmat și pentru R. Moldova. Țara noastră trebuie să adopte și să implementeze mai bine măsurile și instrumentele cele mai bune din practica internațională în cadrul politicilor și strategiilor sale industriale. Aspectele ce necesită abordare includ: elaborarea și implementarea unor programe de dezvoltare industrială; asigurarea implementării eficiente a politicilor cu privire la atragerea investițiilor și promovarea exporturilor, a noilor strategii instituționale

ale MIEPO și ODIMM; consolidarea capacităților autorităților de implementare a politicilor și programelor industriale și a celor din sectoarele de suport; elaborarea și implementarea unui program de încurajare a legăturilor dintre ISD și furnizorii locali; dezvoltarea Zonelor Economice Libere și a Parcurilor Industriale; construcția unor platforme industriale moderne în diferite regiuni pentru atragerea investitorilor; constituirea unor programe puternice de suport pentru IMM-urile cu potențial de creștere pe piețele de export; realizarea unor inițiative de dezvoltare a abilităților și a noi forme de instruire și ridicare a calificării forței de muncă, în colaborare cu sectorul privat; capacități și abordări mai bune de identificare și contactare a potențialilor investitori, dar și de deservire a celor deja existenți; un sistem adecvat de stimulente pentru atragerea ISD, competitiv pe plan regional.

1.1. Dezindustrializarea în Moldova din punct de vedere al teoriei economice

Fenomenul de dezindustrializare, determinat de criza profundă de sistem a fost caracteristic, în general, tuturor țărilor din spațiul est-european, care începând cu anii '90 s-au angajat într-un proces de transformări sistematice politice și economice. Doar că în Moldova amplitudinea și durata fenomenului au fost mult mai mari, atât datorită pierderii unor capacități productive (industriale) mari, cât și din lipsa unor soluții și politici adecvate de răspuns practic pe întreaga durată a acestei perioade. Astfel, fenomenul de dezindustrializare în Moldova a fost însoțit de pierderea capacităților de producție, care nu a putut fi stopat sau contracarat printr-un proces adecvat de privatizare, sau de atragere a investițiilor în sector. Dezindustrializarea în Moldova a fost însoțită de scăderea ponderii industriei în PIB, dar și de reducerea gradului de ocupare a forței de muncă în sector („dezindustrializare negativă”, Rowthorn și Wells (1987)). În toată această perioadă, structura economiei s-a modificat esențial, cea mai importantă evoluție fiind creșterea rolului serviciilor în crearea produsului intern brut (PIB) și în angajarea forței de muncă. Și în economiile dezvoltate serviciile au o pondere mai mare în PIB decât industria, însă în aceste țări fenomenul de dezindustrializare s-a produs mai lent și mai ales prin relocalizarea unor obiective industriale către alte țări, sau prin creșterea mai accelerată a sectorului terțiar decât a industriei, proces asociat cu maturizarea economiei („dezindustrializare pozitivă”, Rowthorn și Wells (1987)). Mai mult ca atât, dezindustrializarea în RM are și caracteristicile unei dezindustrializări „premature” (care a început la etape mult mai timpurii decât gradul de dezvoltare economică a țării o sugera, și la un nivel mai mic al venitului per capita decât a fost în cazul țărilor cu economii avansate). Literatura teoretică de specialitate de asemenea evidențiază că efectele dezindustrializării premature sunt exacerbate de reforma politicilor (transformările de sistem) și liberalizarea comerțului, fenomene caracteristice și pentru perioada de dezindustrializare prin care trece Republica Moldova. În asemenea cazuri, re-industrializarea este în special necesară, dar și viabilă, însă necesită politici industriale hotărâte și eficiente (Tregenna, 2011).

Teoria economică contemporană și cercetările privind practica internațională din ultimele decenii demonstrează că industrializarea este singurul mecanism sustenabil de creștere economică pentru economiile emergente¹. Cercetările contemporane demonstrează că în perioada 1950-2005, principalul motor de creștere economică în economiile emergente a fost industria. Sunt formulate o serie de argumente teoretice și empirice care fac dovada că economiile emergente industrializate sunt mai bogate decât economiile emergente de-industrializate; productivitatea muncii este mai mare în sectorul industrial decât în sectorul agricol; acumularea capitalului este mai rapidă în industrie, care este mai concentrată

¹ Adam Szirmai, Wim Naude, and Ludovico Alcorta (Editors): Pathways to Industrialization in the Twenty First Century: New Challenges and Emerging Paradigms, Oxford University Press, 2013; Adam Szirmai and Bart Verspagen: Is Manufacturing Still an Engine of Growth in Developing Countries?, Paper Prepared for the 31st General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth. St. Gallen, Switzerland, August 22-28, 2010.

spațial, decât în agricultură, prin definiție mai dispersată spațial; avansul tehnologic este mai concentrat în industrie de unde este mai ușor difuzat în celelalte sectoare, implicit în sectorul serviciilor². Cele mai reprezentative economii emergente contemporane, economiile statelor BRICS (Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud), confirmă relația cauzală dintre industrializare și creștere economică. India și China sunt singurele state în care cota industriei în valoarea adăugată a crescut procentual în ultimele decenii și au cunoscut cele mai mari ritmuri de creștere economică, în special în cazul Chinei.

Astfel, adoptarea unor politici industriale pro-active reprezintă o condiție esențială pentru ca Moldova, care a contat până în prezent în politicile sale industriale pe forțele pieței libere, fapt ce a favorizat un model investițional care a avantajat investițiile în sectoarele bunurilor necomercializabile (non-tradable sectors), în detrimentul sectoarelor bunurilor comercializabile (tradable sectors), să poată inversa procesul de dezindustrializare și să se angajeze într-un proces hotărât de re-industrializare.

1.2. Evoluția și structura industriei în R. Moldova

În perioada de după proclamarea independenței în anul 1991, Moldova a suferit una dintre cele mai mari pierderi ale capacităților productive dintre toate țările în tranziție, cu o durată de cca. un deceniu de declin continuu al PIB-ului (-65% între anii 1991 și 1999). Odată cu destrămarea URSS, sectorul industrial al R. Moldova a intrat într-un proces de dezindustrializare abrupt, însoțit de reducerea drastică a numărului angajaților din sector și a importanței acestuia pentru economia țării. Astfel, în perioada dintre anii 1990 și 2015, numărul angajaților din industrie s-a redus de la 456 mii până la 148 mii, volumul total al producției industriale s-a diminuat până la doar 20% din nivelul anului 1989, iar ponderea industriei în PIB-ul țării a ajuns la doar 15%, de la cca. 60% înainte de 1989. Deja către anul 1994, declinul cererii de produse industriale moldovenești, cauzat de colapsul sistemului economic precedent și criza ulterioară declanșată de acesta, a condus la închiderea a aproximativ 70% din întreprinderile industriale existente înainte de 1989³. Începând cu anul 2006, ponderea industriei în PIB s-a stabilizat în jurul a 13-15%, rămânând în limita acestor valori deja pe parcursul a 10 ani. Astfel, deși aparent procesul de dezindustrializare a luat sfârșit, stabilizarea ponderii producției industriale în PIB la nivelul cel mai de jos din ultimii 25 de ani, precum și trenarea la acest nivel pe parcursul a 10 ani consecutivi demonstrează lipsa potențialului intern pentru declanșarea creșterii, în condițiile în care sectorul nu a reușit să atragă investiții străine semnificative.

Deși Republica Moldova a înregistrat o creștere medie a PIB-ului de cca 5% anual în perioada 2000-2014, ponderea industriei în PIB și gradul de ocupare a forței de muncă în industrie rămân mult sub nivelul anului 1989. Criza de transformare profundă a avut consecințe puternice atât economice și sociale. În punct de vedere al structurii, economia este dominată acum de servicii - 58% din PIB în 2015, industria deține doar 15%, iar agricultura 12%. Pierderea locurilor de muncă și înrăutățirea dramatică a condițiilor de trai a declanșat exodul populației cu vârstă aptă de muncă. La sfârșitul anului 2015 industria angaja doar 148 mii persoane, sau 12,3% din totalul forței de muncă din economie. În timp ce în valori relative aceasta este chiar mai mult decât acum 20 de ani (11,7%), în valori absolute numărul angajaților din industrie s-a redus cu cca. 47 mii persoane, sau aproape ¼. Numărul populației ocupate în industria prelucrătoare s-a diminuat și mai mult în aceeași perioadă: cu 58 mii persoane sau ceva mai mult de 1/3. Chiar și în comparație

² Adam Szirmai: Manufacturing and Economic Development, UNU-WIDER, Working Paper No. 2011/75

³ Lilia Tverdun: Rolul investițiilor străine în restructurarea economiei Republicii Moldova, revista Finanțe și Economie, nr. 4 (35), 2000

cu anul 2008 declinul este substanțial: -15 mii persoane, sau -9% la nivelul întregii industrii, și -25 mii persoane, sau -18% la nivelul industriei prelucrătoare.

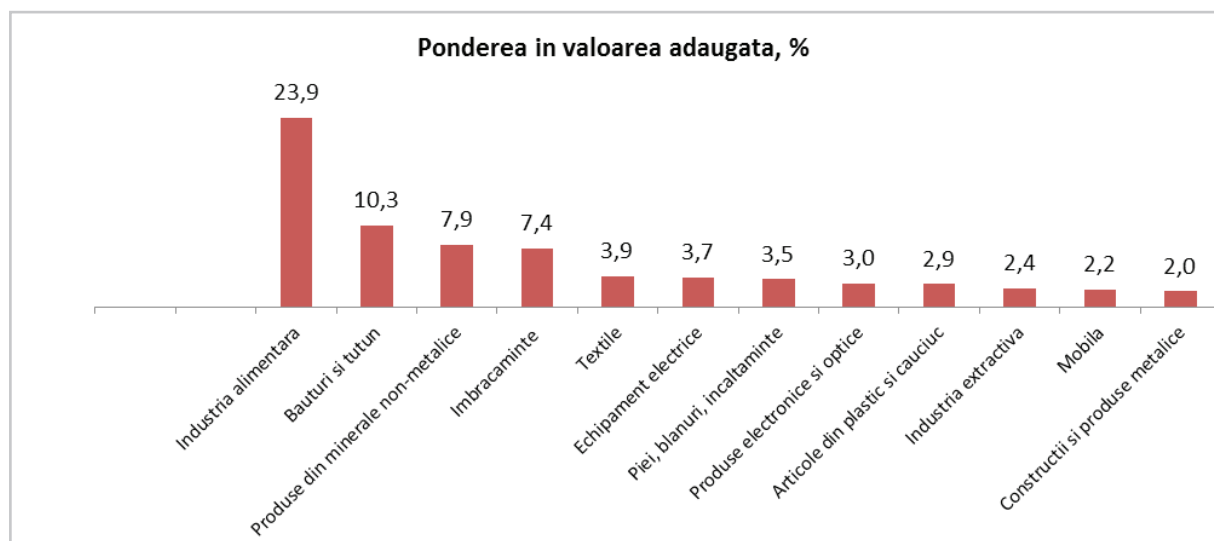
Tabelul 1: Evoluția unor indicatori industriali în perioada 1995 - 2015

Indicatorii	1995	2000	2005	2008	2009	2011	2013	2014	2015
Ponderea industriei în PIB, %	25,0	16,3	15,8	13,9	13,3	14,0	14,3	14,5	15,2
<i>inclusiv industria prelucrătoare, %</i>	22,8	14,2	13,3	11,3	10,6	11,4	11,7	12,1	12,2
Populația ocupată în industrie, mii pers.	195	161	159	163	155	153	142	146	148
<i>ponderea în total pe economie, %</i>	11,7	10,6	12,1	13,0	13,1	13,0	12,1	12,3	12,3
Populația ocupată în ind. prelucrătoare, mii pers.	169	136	132	136	128	128	124	111	N/A
<i>ponderea în total pe economie, %</i>	10,1	9,0	10,0	10,8	10,8	10,9	10,0	9,4	N/A

Sursa: Biroul Național de Statistică

Industria alimentară (24%) și cea a băuturilor și tutunului (10%) dețin împreună ceva mai mult de 1/3 din toată valoarea adăugată creată de industrie. Acest fapt face ca importanța agriculturii să fie chiar mai mare decât o sugerează contribuția directă a acestui sector în PIB, iar industria să fie extrem de dependentă de evoluțiile producției agricole. Producția de articole din minerale non-metalifere (în principal sticlă, articole din sticlă și materiale de construcție) reprezintă a treia activitate industrială ca pondere în valoarea adăugată (8%), urmată de articolele de îmbrăcăminte (7,5%), cele textile (4%), echipamentele electrice (3,7%), articolele din piele (3,5%), producția de aparate electronice și optice, articolele din plastic și cauciuc (câte cca. 3%). Cele mai importante exporturi ale țării în schimb sunt, spre deosebire de acum 10-20 de ani, produsele industriale: produsele alimentare/băuturi alcoolice, și fără alcool - 16% din exporturile totale ale țării în 2014; materialele textile și articolele de îmbrăcăminte - 14%; mașinile și aparatele, echipamentele electrice și părțile acestora - 13%, produsele industriei chimice - 7%, mărfuri și produse industriale diverse - 5%. Acest lucru s-a produs însă nu datorită creșterii impresionante a industriei, ci din cauza reducerii accentuate a ponderii agriculturii în totalul exporturilor, mai ales pe fundalul embargo-urilor repetate rusești.

Figura 1: Ponderea sectoarelor industriale în totalul valorii adăugate create de industrie, anul 2014

Sursa: Biroul Național de Statistică

Astfel, dacă nu se întreprind în continuare măsuri active de sprijin pentru dezvoltarea industrială, acest sector va continua să treneze la nivelul la care se află de cca. 10 ani, producând bunuri de intensitate tehnologică joasă și valoare adăugată redusă, care nu au capacitatea de a impulsiona și diversifica semnificativ exporturile. În același timp, industria va rămâne în continuare în dependență sporită de condițiile din agricultură și de fluctuațiile cererii externe, iar forța de muncă din sector va continua să emigreze activ în căutarea locurilor de muncă mai bine plătite peste hotare, așa cum o face deja de peste 20 de ani.

1.3. Contextul actual de politici pentru dezvoltarea industriei

Agenda de politici naționale cu privire la industrie a fost dominată în ultimii 10 ani de Strategia de dezvoltare a industriei pentru perioada 2006-2015. Aceasta a avut un caracter predominant declarativ, iar majoritatea obiectivelor acesteia nu au fost atinse. De exemplu:

- Asigurarea unui ritm mediu anual de creștere a industriei în perioada 2006-2015 de 8% - 10%. De fapt, industria a crescut în această perioadă, în medie, doar cu 1%;
- Atingerea unei ponderi a industriei în PIB de 20%-22% către anul 2015. De fapt, ponderea industriei în PIB în anul 2015 a fost de 15%;
- Creșterea nivelului de ocupare în industrie până la 20% din totalul pe economie. În realitate, nivelul de ocupare în industrie s-a diminuat de la 12.8%, în anul 2006, până la 12.3% în anul 2015;
- Sporirea ponderii sectoarelor sciento-intensive și tehnologic avansate până la 2% din volumul total al producției industriale. În prezent, această pondere nu depășește 0,2%.

În mare parte, această situație se datorează lipsei unor acțiuni, programe și măsuri concrete și țintite de suport pentru dezvoltarea industriei. Cadrul mai larg de dezvoltare curent pentru R. Moldova este dat de Strategia Națională de Dezvoltare pentru anii 2012–2020, cunoscută de asemenea ca Strategia Moldova 2020. Aceasta pornește de la prezumția că fără o schimbare structurală a economiei, ritmul actual de creștere economică (în medie 5% anual) va fi greu de menținut. O creștere în ritmuri mai scăzute, în schimb, ar face ca dezvoltarea țării să fie una nesustenabilă. Un alt aspect esențial al Strategiei se referă la necesitatea substituirii modelului actual de creștere economică, bazat pe consumul privat alimentat din remitențe, cu un model mai dinamic, bazat pe investiții și pe exporturi. Este clar însă, că fără construirea unei baze solide industriale, schimbarea modelului și accelerarea ritmului de creștere economică, vor fi greu, dacă nu chiar imposibil, de realizat. La moment însă, lipsesc politicile industriale bine articulate și cu potențial de a întoarce țara pe făgașul re-industrializării. Cadrul de politici de suport pentru dezvoltarea industrială este dat de Legea cu privire la parcurile industriale (nr. 182 din 15.07.2010), Concepția cu privire la crearea și dezvoltarea zonelor economice libere în Moldova (din data de 17.06.2002) și Concepția dezvoltării clusteriale a sectorului industrial al Republicii Moldova, (HG nr. 614 din 20.08.2013), menite să dea un impuls dezvoltării industriale a țării prin înființarea parcurilor industriale, a ZEL, dar și prin formarea de clustere industriale. De asemenea, anumite măsuri pentru dezvoltarea industriei se conțin și în recenta Strategie Națională de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exporturilor pentru anii 2016-2020. În mare parte însă, cadrul regulator cu privire la parcurile industriale, ZEL și clustere asigură doar baza legală pentru crearea unor astfel de formațiuni, lipsind practic arsenalul necesar de măsuri și politici active, care le-ar încuraja apariția și/sau funcționarea eficientă. Amploarea măsurilor din Strategia Națională de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exporturilor pentru anii 2016-2020, la rândul său, nu este suficientă pentru a asigura o dezvoltare susținută a industriei.

Intrarea în vigoare a Acordului de Asociere (AA) cu Uniunea Europeană (UE) și a Acordului privind constituirea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) dintre R. Moldova și UE, ca parte a AA, oferă premise favorabile pentru impulsivitatea dezvoltării industriale în Moldova, prin liberalizarea comerțului cu bunuri dintre R. Moldova și UE, armonizarea standardelor și reglementărilor tehnice naționale la cele ale UE, și prin crearea condițiilor mai bune de atragere a ISD în sectoarele industriale. După exemplul noilor state membre ale UE din estul Europei, apropierea de Piața Unică Europeană poate impulsiiona investițiile din țările europene, multe dintre acestea având potențialul să meargă înspre sectorul industrial⁴. Însă fără de politici și măsuri bine articulate și susținute de dezvoltare industrială, multe dintre potențialele investiții din UE în sectorul industrial moldovenesc riscă să nu se materializeze niciodată.

1.4 Experiența internațională în materie de re-industrializare

Pentru a aborda provocările în procesul de dezvoltare economică, majoritatea țărilor implementează politici industriale cu scopul de a susține creșterea prin diversificarea și re tehnologizarea producției autohtone. Noile forme, dar și fluxul sporit de ISD, sunt cel mai des utilizate în acest scop⁵. În cele ce urmează, ne vom referi la exemplul Irlandei, considerată una dintre țările care a realizat cu succes programe de industrializare, și care a pornit în acest proces în condiții similare celor din R. Moldova acum. Din punct de vedere istoric, Irlanda se asocia cu o țară cu dificultăți economice severe. Crizele și problemele economice prelungite au provocat valuri repetate de exoduri ale populației peste hotare, astfel că astăzi mai mulți irlandezi trăiesc în afara țării, decât în Irlanda. În cca. 100 de ani, populația Irlandei s-a redus de la 8,6 mil. până la 2,8 mil., către anii 1960. Tradițional, Irlanda era cunoscută ca o țară săracă agricolă. În anii 1970 revista „The Economist” descria Irlanda ca un „om sărac al Europei”. La începutul anilor 1970 Irlanda a dezvoltat un plan național de dezvoltare economică, pentru a spori exporturile și a impulsiiona transformarea și creșterea economică. Atragerea ISD reprezenta o parte centrală a acestei strategii. O agenție semi-statală, Autoritatea de Dezvoltare Industrială a Irlandei (IDA Ireland) a fost creată în anii 1960 cu mandatul de a lucra cu companiile internaționale și locale, pentru a încuraja investițiile, exporturile și crearea noilor locuri de muncă, mandat susținut prin atribuții corespunzătoare, suport legislativ și finanțări. Aceasta a încurajat, în principal, venirea unor corporații multinaționale în Irlanda și stabilirea legăturilor acestora cu companiile locale, ceea ce a permis țării să impulsioneze creșterea economică, în special în domeniul IT. Succesul Irlandei s-a bazat mai ales pe activități și produse de complexitate tehnologică medie, în particular soft-uri. După o perioadă inițială de succes în atragerea ISD și dezvoltarea industriei locale, Irlanda și-a definit strategia industrială „Strategia pentru dezvoltarea întreprinderilor în Irlanda în secolul 21” în anul 1996. Elementele cele mai importante ale noii politici și abordări de programe ale acestei țări cu referire la industrie au fost:

⇒ **Un cadru pe termen lung pentru dezvoltare (15 ani):** perspectivă pe termen lung cu sens clar al direcției (sectoare ce urmează a fi dezvoltate), abordări, structuri și agendă bine definite de reforme, un sistem de consultări și revizuire periodică a rezultatelor și obiectivelor, bazat pe consens cu sectorul privat. În același timp, s-a evitat definirea unor foi de parcurs detaliate, având în vedere viteza transformărilor din acest domeniu.

⁴ Către anul 2004 țările UE-15 au realocat în noile state membre ale UE-10 ISD în valoare de aproximativ €191 miliarde, sau 40% din PIB-ul total al acestor țări. Cei mai mari beneficiari ai investițiilor au devenit Polonia - 32%, Cehia - 22% și Ungaria - 21%.

⁵ Industrial Development Report 2013, Sustaining Employment Growth: The Role of Manufacturing and Structural Change, UNIDO

- ⇒ **Obiective specifice clar definite și cuantificabile:** numărul de proiecte investiționale atrase/ realizate; valoarea exporturilor; numărul locurilor de muncă create; acoperirea regională; diversificarea sectorială.

- ⇒ **Recunoașterea forțelor schimbării:** luarea în considerație a impactului schimbărilor tehnologice; tendințelor în modelele internaționale de dezvoltare economică și comerț; structura forței de muncă; tendințele demografice, inclusiv cele legate de emigrarea populației; apropierea de UE, suportul și provocările generate de integrarea în Piața Unică europeană; competitivitatea economiei în raport cu costurile, productivitatea, calificarea forței de muncă, etc.

- ⇒ **Prevederea unor elemente de suport direct pentru dezvoltarea întreprinderilor:** potențialul enorm al sectorului serviciilor a fost utilizat prin măsuri de susținere a sectoarelor de export și a creării locurilor de muncă în sectoarele de servicii interne; încurajarea companiilor irlandeze să se re poziționeze în noi domenii de creștere, stimulând capacitățile de inovare și transformare a acestora; încurajarea fluxului de ISD în sectorul industrial și al serviciilor, ca surse cheie de locuri de muncă, transfer tehnologic și legături cu rețeaua mondială de producție, marketing și distribuție; îmbunătățirea accesului la finanțare din fondurile de risc pentru dezvoltarea întreprinderilor.

- ⇒ **Politici cheie de suport pentru dezvoltarea întreprinderilor:** crearea unor instituții dedicate care să lucreze direct cu investitorii străini și companiile locale, cu resurse suficiente ca să poată concura pe plan internațional, acordarea de stimulente speciale pentru industrie; un control mai strict al finanțelor publice pentru a facilita procesul de reducere a taxelor și reforme; o politică de competitivitate care să încurajeze companiile inovative, de succes, în condiții de piață liberă; atingerea unor standarde mai înalte de educație și abilități profesionale în rândul populației, ca un avantaj competitiv la nivel național; dezvoltarea politicilor în domeniul științei și tehnologiei, pentru a susține inovațiile din partea întreprinderilor industriale, de prestare a serviciilor, dar și în cadrul sectorului public.

- ⇒ **Dezvoltarea infrastructurii:** au fost identificate patru domenii de importanță majoră pentru suportul de stat: telecomunicațiile; transportul și logistica; energetica; infrastructura fizică.

- ⇒ **Organizarea muncii, reglementările pieței muncii și șomajul:** crearea locurilor de muncă a devenit obiectiv de bază pentru virtual toate măsurile de suport și programele de dezvoltare industrială și a serviciilor. Politicile în acest domeniu au pornit de la premisa că rezolvarea problemei șomajului trebuie să fi elementul central al strategiilor de dezvoltare pe termen lung.

- ⇒ **Administrația publică și politicile regionale:** recunoașterea importanței centrale a acestora în furnizarea de reglementări eficiente, servicii de educație de calitate, servicii de sănătate, infrastructură pentru întreprinderi, înlăturarea obstacolelor de dezvoltare, etc. O distincție clară a fost făcută și păstrată între rolul agențiilor și organelor guvernamentale ca furnizori de servicii și ca regulatori.

- ⇒ **Monitorizarea progresului și acțiuni de remediere:** acest domeniu de politici a avut în vedere punerea la punct a unor recomandări clare pentru acțiuni de intervenție timpurie și crearea unui grup reprezentativ (din reprezentanți ai sectorului public și privat) pentru urmărirea avantajelor competitive concurențiale ale economiei și elaborarea unor recomandări pentru schimbare.

⇒ **Crearea agențiilor de stat responsabile de promovarea ISD și a întreprinderilor autohtone:** în timp ce ministerele erau responsabile pentru politicile naționale, reglementările și raportările către guvern, un factor major în impulsivitatea progresului economic al Irlandei a fost crearea și funcționarea a două agenții semi-statale: (1) IDA Ireland, cu mandatul de a promova ISD și a atinge ținte specifice sub forma unor proiecte de investiții, locuri de muncă noi create și dezvoltarea sectoare prioritare; și (2) Enterprise Ireland, cu mandatul de a lucra cu companiile locale mari, IMM-urile, de a promova start-up-urile și a susține dezvoltarea companiilor la toate etapele. Crearea și funcționarea eficientă a acestor două agenții publice, cu implicare puternică din partea sectorului privat, a reprezentat un factor critic în succesul Irlandei pe calea dezvoltării industriale.

1.5 Politici industriale pe plan internațional

Teoriile contemporane ale industrializării susțin, în baza experienței internaționale din ultima jumătate de secol, că politicile de industrializare sunt eficiente doar în combinația dintre intervențiile "orizontale" care abordează mediul de afaceri și cele "verticale", care definesc instrumentele și mecanismele practice ale politicii industriale⁶. Criza economică globală din anii 2008-2009 remodelează paradigma economică și politicile economice în toată lumea. Statele și economiile dezvoltate, de rând cu economiile emergente, readuc în discuție importanța politicilor industriale ca motoare de relansare economică și creștere sustenabilă, nu doar prin intervenții orizontale de eficientizare a mecanismelor pieței libere, dar prin elaborarea și implementarea unor mecanisme și intervenții sectoriale de stimulare a industriei. Schimbarea de paradigmă este evidentă în UE. Dacă în Implementarea Programului Comunitar Lisabona (CE 2005), Comisia Europeană (CE) anunța un angajament comunitar de susținere "a naturii orizontale a politicii industriale și pentru a evita o întoarcere la politicile intervenționiste selective"⁷, Comunicarea CE „*O politică industrială integrată în era globalizării*” (CE 2010) pornește deja de la o nouă abordare a politicii industriale definită prin "cumularea unei baze orizontale cu o aplicare sectorială"⁸.

Comunicarea CE „*O industrie europeană mai puternică pentru creșterea și redresarea economiei*” (CE 2012) actualizează și se bazează pe „politică industrială integrată adaptată erei globalizării” și definește sinteza dintre intervențiile orizontale și verticale, prin care CE caută să inverseze tendința descrescătoare a rolului industriei în UE și să crească ponderea acesteia **de la nivelul actual de aproximativ 16% din PIB până la 20% până în anul 2020**⁹. Care însă sunt factorii de succes pentru dezvoltarea industrială și care sunt instrumentele concrete de politici și programe pe care le utilizează țările în acest scop? Politicile industriale acoperă o multitudine pe instrumente și abordări, după cum e evidențiat și în comunicările CE, cu caracter orizontal și vertical/sectorial. Multe țări au experimentat sau au adoptat anumite tipuri de strategii și politici industriale. Cu toate că dezbaterile cu privire la mix-ul optim de politici continuă, noile politici industriale adoptate din

⁶ Joseph E. Stiglitz and Justin Yifu Lin (Editors): *The Industrial Policy Revolution I: The Role of Government Beyond Ideology*, International Economic Association, 2013.

⁷ European Commission (EC) (2005): *Implementing the Community Lisbon Programme: A Policy Framework to Strengthen EU Manufacturing – Towards a More Integrated Approach for Industrial Policy*, COM (2005) 474 final

⁸ European Commission (EC) (2010): *An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage*, Brussels, 28.10.2010 COM(2010) 614 final

⁹ European Commission (EC) (2012): *A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery*, Bruxelles 10.10.2012 COM/2012/0582 final.

ce în ce mai mult pe plan internațional, pun mai puțin accent pe măsurile de suport a produselor și se concentrează tot mai mult pe suportul pentru tehnologii și abilități, parteneriate și dialog public-privat, rolul guvernului ca facilitator și coordonator. Printre acestea se numără:

- **Îmbunătățirea mediului de afaceri:** Dezvoltarea sectorului privat și îmbunătățirea continuă a climatului de afaceri pentru companiile locale și străine reprezintă un aspect de bază abordat de toate țările. Clasamentul Doing Business' al Băncii Mondiale și alte clasamente similare reprezintă repere utile pentru monitorizarea performanței și progresului în această direcție;
- **Suținerea sectoarelor și companiilor prioritare:** Adoptarea unui spectru larg de inițiative sectoriale și de dezvoltare a companiilor (strategii corporative, dezvoltarea produselor, procese de producție, sisteme de calitate, oportunități noi pentru export);
- **Dezvoltarea unor noi sectoare:** Țările în curs de dezvoltare caută să exploreze noi posibilități de intrare în sectoarele noi și de dezvoltare a unor noi activități industriale. Aceasta nu înseamnă ignorarea sectoarelor și activităților tradiționale, ci recunoașterea oportunităților majore ce reies din noile sectoare industriale și necesitatea de a le aborda;
- **Stimularea tehnologiilor și inovațiilor:** Multe țări implementează scheme noi de finanțare a inovațiilor, inclusiv fonduri sectoriale tehnologice;
- **Perfecționarea achizițiile publice:** Achizițiile publice sunt privite de multe țări ca un instrument de promovare a inovațiilor și perfecționare a producției în sectoarele prioritare;
- **Încurajarea firmelor noi și sturt-up-urilor:** Țările în curs de dezvoltare încurajează de asemenea crearea noilor companii, în special a sturt-up-urilor cu potențial real de creștere în domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor;
- **Promovarea ISD, a transferului de tehnologii și inovații:** Statele în curs de dezvoltare majore, așa ca Brazilia, Maroc, India, dar și altele mai mici, utilizează din ce în ce mai mult ISD pentru impulsionearea creșterii economice și a progresului social, dar și ca un instrument pentru stimularea inovațiilor și re tehnologizare industrială, prin promovarea legăturilor dintre companiile locale și cele străine și a transferului de tehnologii;
- **Dezvoltarea durabilă:** Unele țări în curs de dezvoltare și tranziție pun prioritate pe dezvoltarea durabilă, investind în dezvoltarea tehnologiilor noi și în încurajarea creării afacerilor „prietenoase” din punct de vedere al mediului înconjurător;
- **Finanțarea inovațiilor „verzi”:** În acest proces rolul de bază îl au de obicei băncile de dezvoltare, care finanțează inovațiile „verzi” (ref. la deșeuri, energie, etc.).
- **Îmbunătățirea competitivității sectoarelor:** Multe țări explorează de asemenea noi mecanisme de consolidare a competitivității sectoarelor industriale existente;
- **Suport pentru dezvoltare clusterelor:** Politicile de suport a clusterelor contribuie la procesele de diversificare a industriei, prin faptul că încurajează interacțiunea și consolidează legăturile dintre companii;

- **Dezvoltarea instrumentelor de suport pentru clustere:** Instrumentele folosite în acest scop pot include stimulente de consolidare a legăturilor dintre companii, centrele de cercetare și cele de prestare a serviciilor (de ex. consultanță, training, sisteme de calitate, marketing pentru export), susținute de subvenții;
- **Politicile, agențiile și administrația publică eficiente:** Acestea pot contribui la dezvoltarea clusterelor prin încurajarea încrederii între participanții pieței, a colaborării cu companiile locale, și prin încurajarea serviciilor de suport pentru inovații în produse, procese și modele de business;
- **Autorități regionale (locale) eficiente:** Promovarea clusterelor presupune o comunicare și coordonare mai bună dintre companii și autoritățile regionale (locale);
- **Dezvoltarea abilităților:** Crearea locurilor de muncă pentru tineri și reducerea deficitului de forță de muncă calificată cu care se confruntă companiile sunt două aspecte cruciale pentru îmbunătățirea competitivității companiilor. Dezvoltarea abilităților reprezintă o parte componentă a strategiilor tuturor țărilor angajate activ în implementarea politicilor industriale. Forța de muncă calificată reprezintă un element cheie pentru dezvoltarea industriei; aceasta încurajează inovațiile și ajută țările să urce în sus pe treapta lanțului valoric mondial;
- **Instrumente financiare noi:** Unele țări încurajează introducerea mecanismelor noi de îmbunătățire a accesului la finanțare pentru companii, în special IMM. Ca exemple concrete de instrumente pentru sporirea accesului la finanțare a IMM pot servi instrumentele adaptate bancare (leasing, factoring), instrumentele pentru susținerea anumitor etape ale dezvoltării businessului (incubatoare de afaceri, capitalul de risc și inițial), micro-finanțarea pentru întreprinderile mici și micro, ca etape intermediare de trecere la canale de finanțare mai formale.
- **Dezvoltarea infrastructurii:** În afară de drumuri, aeroporturi/porturi, acces la energia electrică, apă și canalizare, internet (specificate de obicei în planurile de dezvoltare naționale), politicile industriale din ce în ce mai mult se concentrează pe zonele economice libere, parcurile și platformele industriale, spațiile de birouri pentru investitorii străini și locali;
- **Evaluarea politicilor industriale și a dezvoltării industriale:** Implementarea cu succes a strategiilor și politicilor industriale necesită planuri bine elaborate de monitorizare și evaluare a rezultatelor, care să permită identificarea rapidă a obstacolelor și întreprinderea unor măsuri de corectare/remediere.

Ca factori importanți pentru facilitarea creșterii economice și industriale servesc:

- ✓ Suportul puternic și coordonarea eficientă din partea guvernului
- ✓ Existența infrastructurii moderne
- ✓ Prezența clusterelor și centrelor industriale (zone economice libere, parcuri și platforme industriale, clustere ce încurajează legăturile dintre companii)
- ✓ Cunoștințele și inovațiile
- ✓ Existența unei baze de talente și capital uman – centre de educație, training și excelență
- ✓ Capitalul privat.

1.6 Concluzii și recomandări pentru R. Moldova

Instrumentele menționate în capitolul de mai sus sunt din ce în ce mai mult abordate și dezvoltate în politicile moderne industriale. Acestea reprezintă referințe utile și experiențe de urmat pentru R. Moldova, dacă aceasta dorește să reintre pe făgașul industrializării. În același timp, politicile de dezvoltare industrială nu trebuie privite ca statice și fixe pentru perioade lungi de timp. Acestea sunt extrem de specifice pentru contextul și perioada de timp pentru care se elaborează, necesitând revizuire și modificare continuă. Din această cauză, cerințele de ordin general pentru elaborarea și implementarea politicilor industriale includ:

- ◆ Capacități instituționale (și strategii instituționale) bune, atât la nivel național, cât și regional;
- ◆ Capacități bune de generare și procesare a informației necesare pentru a efectua diagnoza tendințelor pe plan local și internațional, cu scopul de a defini indicatorii de performanță și a efectua analizele necesare;
- ◆ Un dialog eficient cu sectorul privat pentru constituirea parteneriatelor, crearea sinergiilor în procesul de investiții, asigurarea fluxurilor informaționale către domeniile prioritare de acțiune identificate; mecanisme dedicate pentru canalizarea resurselor pe termen mediu și lung, însoțite de monitorizare și evaluare;
- ◆ Capacități de coordonare pentru armonizarea acțiunilor la diferite nivele ale autorităților publice și din diferite domenii, inclusiv perfecționarea abilităților pentru necesitățile curente și viitoare, îmbunătățirea infrastructurii și asigurarea finanțării pe termen lung.

Pentru a vorbi despre o eventuală re-industrializare a Moldovei, aceasta trebuie să adopte și să implementeze mai bine practicile și instrumentele cele mai bune din experiența internațională în cadrul politicilor și programelor sale industriale. Aspectele ce necesită abordare includ:

- Elaborarea și implementarea unor programe de dezvoltare industrială în conformitate cu cele mai bune abordări pe plan internațional, menționate în capitolele de mai sus;
- Asigurarea implementării eficiente a noilor politici cu privire la atragerea investițiilor și promovarea exporturilor, stipulate în noua Strategie națională de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020;
- Implementarea eficientă a noilor strategii instituționale ale MIEPO și ODIMM;
- Susținerea Zonelor Economice Libere și a Parcurilor Industriale în extinderea investițiilor din partea investitorilor existenți și în atragerea unor noi investiții, asigurarea unei bune coordonări dintre diferite grupuri relevante în acest proces;
- Elaborarea și implementarea unui program de încurajare a legăturilor dintre proiectele de ISD din Moldova și furnizorii potențiali locali;
- Inițierea construcției unor platforme industriale moderne în anumite regiuni selectate conform potențialului de atragere a investitorilor, preferabil în parteneriat cu sectorul privat, pentru a putea răspunde în mod eficient nevoilor investitorilor și a putea concura cu locații similare din alte țări;
- Capacități și abordări mai bune de identificare și contactare a potențialilor investitori, dar și de deservire a celor deja existenți.
- Constituirea unor programe de suport puternice pentru IMM-urile cu potențial de a crește pe piețele de export și IMM-urile ce necesită asistență în strategia de creștere, pentru a le ajuta să urce pe noi trepte de operare;
- Conlucrarea cu sectorul privat pentru realizarea unor inițiative de dezvoltare a abilităților și noi forme de instruire și ridicare a calificării forței de muncă;

- Întărirea capacităților de implementare a politicilor și programelor industriale și a celor din sectoarele de suport. Moldova are numeroase documente de politici și programe, în diferite domenii, însă modalitatea de implementare și implicit rezultatele sunt sub așteptări. Este nevoie de consolidarea capacităților autorităților de implementare, precum și de luarea în considerație și utilizarea experienței altor țări similare în acest proces;
- Abilitățile Moldovei de a concura pentru proiecte de ISD pe plan regional și mondial sunt limitate, inclusiv din cauza sistemului insuficient/inadecvat de stimulente pentru atragerea ISD. Acest aspect trebuie examinat în detaliu și abordat pentru ca Moldova să poată să concureze pentru mai multe proiecte de ISD în industrie și sectoarele de suport.

Bibliografie

1. Adam Szirmai, Wim Naude, and Ludovico Alcorta (Editors): Pathways to Industrialization in the Twenty First Century: New Challenges and Emerging Paradigms, Oxford University Press, 2013;
2. Adam Szirmai and Bart Verspagen: Is Manufacturing Still an Engine of Growth in Developing Countries?, Paper Prepared for the 31st General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth, Switzerland, August 22-28, 2010.
3. Adam Szirmai: Manufacturing and Economic Development, UNU-WIDER Working Paper No. 2011/75, p. 6
4. Bob Rowthorn, John R. Wells: De-Industrialization and Foreign Trade, 1987
5. Joseph E. Stiglitz and Justin Yifu Lin (Editors): The Industrial Policy Revolution I: The Role of Government Beyond Ideology, International Economic Association, 2013.
6. Dumitru Moldovanu: Economia relațiilor externe, Editura ARC, Chișinău, 1999
7. European Commission (EC) (2005) Implementing the Community Lisbon Programme: A Policy Framework to Strengthen EU Manufacturing – Towards a More Integrated Approach for Industrial Policy, COM (2005) 474, Final.
8. European Commission (EC) (2010): An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage, Brussels, COM (2010) 614 final.
9. European Commission (EC) (2012). A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery. Bruxelles 10.10.2012 COM/2012/0582 final.
10. Fiona Tregenna: Manufacturing Productivity, Deindustrialization, and Reindustrialization, Working Paper No. 2011/57, UNU-WIDER, 2011
11. Industrial Development Report 2013, Sustaining Employment Growth: The Role of Manufacturing and Structural Change, UNIDO
12. Industrial Development Report 2009, Breaking In and Moving Up: New Industrial Challenges for the Bottom Billion and the Middle-Income Countries, UNIDO
13. Lilia Tverdun: Rolul investițiilor străine în restructurarea economiei Republicii Moldova, revista Finanțe și Economie, nr. 4 (35), 2000

14. Pagina web a Biroului Național de Statistică www.statistica.md
15. Proiectul Programului Național de Dezvoltare Economică prin Reindustrializare, elaborat de Asociația Patronală din Industria Prelucrătoare
16. 21 Century Manufacturing, UNIDO, 2013

